

Književnost.

Slovenska književnost.

Prof. M. M. Hostnik: Ручной Русско-Словенский Словарь („Ročni Rusko-Slovenski Slovar“) in „Kratka slovnica ruskega jezika“ (Краткая Грамматика Русского языка). V Gorici. Natisnila in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 1897. Str. X + 378 + 85. Cena 1 gld. 50 kr.; trdo vezan 1 gld. 80 kr.

Kar se tiče potrebe in pomena rusko-slovenskega slovarja in ruske slovnice, bilo bi, kakor pravi gospod pisatelj sam v predgovoru, nepotrebno govoriti. Čuditi bi se bilo morda le, da smo se toliko časa zadovoljevali z nemškimi slovnici in slovarji ruskega jezika. A krivo je temu pač tudi to, da je precéj težko sestaviti slovar, ki bi v manjšem obsegu zadoščeval svojemu namenu, in da nismo imeli mož, ki bi bili ali sposobni ali pa toliko požrtvovalni, da bi zvršili tako mučno delo. Zato moramo biti profesorju Hostniku jako hvaležni, da je pričel na tem polju ledino orati, in želei je, da slovensko občinstvo porabi to ugodno priliko in se začne intenzivneje zanimati za rusko slovstvo.

Oglejmo si delo samo nekoliko natančneje!¹⁾ Pred vsem se vidi, da je slovar za jedno korekturo prehitro izšel, ker tiskovnih pomot razven v knjigi omenjenih skoro še mrgoli. Zamenjujejo se zlasti podobne črke и, н, п in ъ in ѓ. Nekatere pomote si bo pač vsakdo lahko sam popravil, n. pr. pri besedah, ki se prvokrat pravilno navajajo, potem pa napačno, n. pr.: бѣжная str. 17, 8 oz., впрѣдѣ, выздорѣвъ 36, 7 oz., глядѣль, гляди, гуядѣ 43 pod глядѣть itd. Polglasnika se zamenjujeta jako pogosto, zlasti stoji v infinit. mesto mehkega večkrat trdi, in v tretji os. jedn. mehki. Zaznamoval sem si okoli 40 takih slučajev, ki pa nikakor niso vsi. Blizu jednako število tiskovnih napak se nahaja za druge glasove. Omenim samo nekatere: Фонарь 28, 13 os. брызгунъ, нагнѣтся 10, 13 oz., чубъ 28, 17 oz., внопадѣ, жолтый, разные 65, 19 os., заведенія 67, 4 os. стеклянный 68, 7 oz., заимобраанный (trikrat), взылъ, заповѣдной, авено, кошію 188, 17 oz., поднять 194, 8 os. Успеніе 304, 12 os. etc. Govori se pač: бюрюлька, воядѣленный (baš ker je cerk.) гвалтъ, востество, testo искать за безчестіе boljše считать а. б., за мнѣ руку больно ali vsaj мнѣ въ въ р. б., boljše у меня болить рука.

Po katerih načelih je pisatelj sestavil svoj slovar? Ako se oziramo na mnogobrojne primere in

posamezne fraze, imel naj bi slovar tudi nalogo, pokazati, kako se rusko govori in piše, in bi s tem nadomeščal nekoliko slovensko-ruski del. Če je imel pisatelj tudi ta namen, moral bi bil nekatere izraze, bodisi prstonarodne ali že zastarele, ki se ne rabijo v knjigi ali občevalnem jeziku, tudi kot take zaznamovati, n. pr. вальгота (zakaj ne samo льгота?), варнакъ sibirski beseda, вешуха, бить челомъ pač ne več v rabi v našem pomenu: klanjati se. Glavni namen njegovemu slovarju bi pač moral biti, da bi se z njegovo pomočjo lahko čitale in razumevale ruske knjige. To bo pač najbolje pokazala izkušnja sama. A tudi že površni pregled slovarjev človeka napolni z nekim nezaupanjem gledé te točke. Dasi mnogi primeri in razlage sami ob sebi ne zmanjšujejo slovarjeve vrednosti, so vendar pogosto na škodo popolnosti. Preskusiti sem hotel ta slovar na nekaterih straneh Lermontovega „Junaka našega časa“ in prišel do spoznanja, da se taka dela ne bodo dala čitati s Hostnikovim slovarjem, ker nas pri mnogih izrazih pusti na cedilu. Zato pa je vse polno samo ob sebi razumljivih primerov, kateri zato tudi niso prevedeni. Primerov ni treba navajati, ker se dobé na vsaki strani; na str. 217 se navajajo kar celi verzi iz Puškina, Krylova. Še bolj čudne in nerazumljive se nam zdé nekatere Hostnikove objasnitve. Pri nekaterih izrazih se nahajajo kar celi komentari, n. pr. бабутка (o ruskem robstvu) поминать, поначитель, поповщина (popisuje to razkolno sekto in njenega prvega episkopa²⁾), поселенецъ, црото-пресвитеръ, Русаика, хитрый (kar mala jezikoslovna razprava!) хлѣбъ — соль (preobširno popisovanje) холостьякъ itd.) Ni pa takih razlag n. pr. при смутное время, ki znači posebno zgodovinsko dobo; nerazumljiv je primer поботце Мамаево (tatarski kan, pobit na Kulikovem polju l. 1380.). Zgodovinske, folkloristične, jezikoslovne itd. objasnitve sploh ne spadajo v slovar, zlasti ne v tako majhen, kakor je naš. Nepotrebne so besede kakor вава (v otroškem govoru), правнукъ, zlasti kjer ni veliko bolj rabljivih besedij (древний, севѣдний itd. itd.) Posebno pozornost je obračal pisatelj na izraze pri cerkvenih obredih, katere na kratko objasnjuje. Kaj je namerjal pri tem, ne vem. Slovarji se navadno ne rabijo za kake posebne namene; če pa misli morda, da se bodo Slovenci učili ruščine največ radi nabožne in cerkvene literature, se najbrž jako moti.

¹⁾ Značilno je za neko vrsto ljudij, da se ne morejo zdržati „pikanja“ niti v delih, ki niso nikakor polemčna ter imajo čisto resen značaj. Ako misli gospod pisatelj, da mora tudi v slovarju polemizovati, naj stori to vsaj v dostojni obliki, imenuje dočičnika in ga popravi. S takimi opazkami se pa sam smeši.

²⁾ Prijetna dolžnost mi je, izreči ob tej priliki zahvalo gosp. V. A. Francevu, ruskemu profesorju iz Varšave, ki je na mojo prošnjo pregledal precejšen del slovarja ter mi priobčil svoje opazke gledé ruskega teksta. Radi prehitrega odhoda z Dunaja mu ni bilo mogoče pregledati prav vsega dela.

Pri nekaterih besedah navaja prvotne pomene, pri drugih se omejuje na izpeljave, drugod navaja zopet le nekatere pomene. V koliko je bil pri tem srečen, more pokazati šele raba. Želeti je, da bi oni, ki bodo izkušali s tem slovarjem čitati ruske knjige, zaznamenovali nedostatke, da bi se mogel slovar pri drugi izdaji izpopolniti.

Nikakor nam pa ne ugaja ona slovenščina, v kateri je pisan slovar, zlasti slovnica. Kdor bi iz Hostnikove slovenščine sklepal — kar bi bilo čisto naravno —, da je tudi njegova ruščina toliko premenjena proti pravi, književni ruščini, prepričan sem, da bi rajši pustil njegovo delo in segel po varnejšem. Tega seveda gospod pisatelj ni storil. Pač pa misli, da sme prikrojevati pismeno slovenščino po svoje. Ko bi bilo mnogo takih izrazov, kakor so *brevno* (bruno), *bešenstvo* (steklost, besnost), *vorni* (urni), moral bi nam najprvo svojo slovenščino objasniti z navadno književno. Sicer pa indirektno sam priznava, da njegova slovenščina deloma ni slovenščina. V slovar načeloma niso vsprejete obema jezikoma skupne besede. A vendar nahajamo precej njegovih besed iz slovensko pisane slovnice v slovarju razloženih z drugimi, tudi slovenskimi besedami. Naj naštejemo nekatere: *podvižnost* = *premičnost*, *raznica* = *razlika*, *posle* = *po*, *za*, *soodvečati* = *odgovarjati* (отвѣтъ); beseda „drevnji“ se mu zdi toliko slovenska, da je v slovarju niti ne navaja, dasi je v Pleteršnikovem slovarju sploh ni; čisto po ruski dišé tvorjenke kakor: *uvečiti* (povečati), *udvajati* (podvajati), *sovpadati* (zusammenfallen, strinjati se), *otčestvo*, *pravopisanje* itd. Sploh je večina slovnične terminologije posneta po ruski, kakor bi bila ta znana našemu občinstvu, dasi se menda po slovenskih šolah uči še vedno slovenska, ki se dobi v vsaki slovenski slovnici. Škof = episkop (zakaj ne vladika), še = šče (naj bi bil rajši vzel „ješče“ ogerskih Slovencev, potem bi popolnoma „sovpali“ z ruskim емѣ) — o j v istr., žizn, kakor da se samo ob sebi razume; kako krasno se sliši n. pr. *uveličujo*, *zaničujejo*, *pišo*, *obrazujejo*, *prijemljivo*! Orodnik brez predloga je seveda neizogiben, Škrabčeva „ignoratuncula gloriosa“ nima za neke ljudi toliko zdravilne moči. Naravnost smešno se zdi Slovencu čitati vedno ponavljajoči se „no“ za naš „pa, vendar“. Še nekaj vzgledov, kako se stavijo besede: to temu uzrok je (str. 28), no treba je nepozabiti (42); kadar se nastavlja (— ме) k jednosložnemu ali pa imajočemu v rodil. naglas na koncu možkemu imenu (33). Človek bi sklepal iz tega, da je pisatelj pozabil pravilno slovenščino. Seveda bi se ta takoj odločno uprl temu, češ da jedino njegova slovenščina je prava in pristna.

Tudi gledé slovnice bi bilo še marsikaj pripomniti. Naglasna znamenja ima dvojna, za dolge in kratke glasnike, dasi se sami Rusi zadovoljujejo z jednim. Ako je v ruskem sploh kaka razlika med dolgo in kratko naglašanimi zlogi, se vendar ne da

primerjati s slovensko. Baš na to bi moral pisatelj opozoriti Slovence, ker po zategnjenju takoj spoznaš, da je ta ruščina kakega ne-Rusa. Istotako netočen je opis mehkih *e* in *i*. Mehkota se pojavlja v predstojčih soglasnikih in ozkih *e* in *i*. Kdor bi pred vsakim *e* in *i* čital po pisateljevo *j* v navadni slovenski izgovarjavi, napravil bi še večjo napako, nego ko bi izgovarjal *e* in *i* trdo kakor je v slovenščini. Tako se govori vsaj v nekaterih ruskih narečjih, med tem ko prvega sploh ni nikjer.

Največ težave dela Slovanom naglas v ruščini. Ko je bilo čitati po listih, da je gospod pisatelj obrnil posebno pozornost na ruski naglas, bili smo radovedni, kako dovrši to svojo nalogo. Pričakovali smo, da nam pojasni kolikor toliko razmerje med ruskim in slovenskim naglasom, ker bi bilo baš to za učeče se Slovence velike koristi. Stvar tudi ne bi bila tako težka, ker sta na tem polju Škrabec in Valjavec precéj storila. Treba bi bilo le dotične primere razširiti in zlasti na „izjeme“ opozoriti. Toda tudi tu se je naše pričakovanje izjalovilo. Pisatelj poudarja sicer, da je ruski naglas k slovenskemu bliže, nego h kateremu koli drugemu slovanskemu jeziku, in da „točke sovpadenja ruskega naglasa s slovenskim bile bi šče bolj časte, ko bi v literaturnem jeziku vladal dolenjski naglas, a ne ljubljansko-gorenjski“, kakor ga govoré naši „razumniki“, in da „primerov naglasa, popolnoma sovpadajočega z ruskim, najde se lahko cele stotine“ (str. 28). S tem pa že tudi konča te „cele stotine“ skupnega naglasa, ne da bi nam jih natančneje označil.

Bodi mi torej dovoljeno, da poskusim v kratkem opisati razmerje ruskega in slovenskega naglasa. Za podlago mi služi seveda dolenjski naglas (glasovi in naglasna znamenja kakor pri Pleteršniku), dasi bi se dala najbrže tudi za druga narečja ustanoviti taka pravila.

Gledé mesta naglasa je ruščina (in čakavščina) prvotnejša nego kateri drugi slovanski jezik, torej tudi nego slovenščina. Pač pa je ohranila slovenščina naglasni kakovosti (potisnjeni in potegnjeni naglas). Ako hočemo torej iz slovenskega naglasa sklepati za prvotni, oz. ruski, treba nam je vedeti, po kakih pravilih se je naš naglas izpremenil, oziroma kje je je ostal prvotni naglas.

Prvotno je mogel biti naglas potegnjen ali pa potisnjen.¹⁾ Potegnjeni naglas pa je zopet mogel

¹⁾ V tem oziru trdi gospod pisatelj popolnoma prav. Vzrok tiči v naših žalostnih šolskih razmerah gledé materinega jezika. Med tem ko je treba po naših gimnazijah dobro poznavati kvantitete in naglase klasičnih jezikov, zanemarja se to pri materinščini menda povsem kot kaj čisto nepotrebne. O razni kakovosti slov. glasnikov se zve jako malo (primeri Sketovo slovnico), o pojmu, razvitku in različnosti slov. naglasa pa tudi ne več.

²⁾ Ker mnogim čitateljem „Dom in svet“-a to razlikovanje morda še ni natančneje poznano, naj

stati na vokalu v témi (deblu) ali na končnici. Ako je bil naglas že prvotno na témi, ohranil se je v ruščini in v slovenščini. V mnogih slučajih moremo sklepati iz slovenščine, ali je bil naglas prvotno na témi: pri jedrozložnih imenih in pri večzložnih, ako je naglasen zadnji zlog in ako je ta zlog v slovenščini kratek, n. pr.: brát, dèd, mráz (г. мѡрѡзъ), miš (г. мѡсѡ), grêť: gréla, грѣлъ грѣла, bratàn, bogát, kosmát, zaklád, napèv, brlòg (берѡгъ берѡга) itd. Pri večzložnih besedah, ki naglašajo v slovenščini predzadnji zlog, se dá to spoznati le pri etimolog. *e* in *o* (tudi deloma pri nekdanjem nosniku *ę*). Ako sta namreč ta dva glasnika prvotno naglašena, izgovarjata se ozko (da je čuti pred njima nekaj *i* in *u*); ako sta dobila šele kasneje naglas, pa široko.¹⁾ Prvotno naglašene besede so n. pr.: kôža (кожа), vòlja (воля), nòša (ноша), dōbr (дѡбръ дѡбрый), ôsem (ѡсемь), govédō (говѡдо), podōben (подѡбенъ), kôzji (козѡй), pēti (пѡтѡй) itd.; v slovenščini so dobile naglas šele kasneje besede, kakor: bōb bōba (ѡѡѡъ, ѡѡѡа itd.), stōl stōla (ѡѡѡѡъ ѡѡѡѡа), méja (межа), sēstra (сеѡтра), žēna (женѡ), gōrá (горѡ), rosá (росѡ), vōda (водѡ), lepóta (лѡпотѡ), konópļa (коноплѡ), čélo (чѡло), sēdlo (сѡдѡ), ókno (окнѡ), téle (телѡ), kōnec (конѡцъ), órel (орѡлъ), medvéd (медвѡдъ), člōvek (чѡлѡвѡкъ), gōla (голѡ), dōbra (дѡбрѡ), mojá (моѡ), plētem, plēteš (плѡтѡу, плѡтѡшь itd.), plēla (плѡла), pēta (пѡтѡ), sōdba (сѡдѡба), tōžba (тѡжѡба) itd. Pri drugih naglašanih vokalih v predzadnjem zlogu je naglasno prvotnost ali drugotnost teže spoznati. Vendar se bodo tudi tu dala najti neka pravila za posamezne vrste besedij. Tako je n. pr. opaziti pri samostalnkih a-dekl., da so naglašena v ruščini na zadnjem zlogu, ako so v katerem sklonu naglašena na koncu tudi v slovenščini, n. pr. glava: glavō (головѡ). Jedrozložni samostalniki, pa tudi večzložni s poudarjeno končnico, ki imajo tudi v imenovalniku dolg vokal in ga v drugih sklonih naglašajo potegnjeno dolgo, naglašajo v ruščini zadnje zloge, n. pr. kōt: kōta (кѡтъ, кѡтѡ itd.), králj: králja (корѡлъ, корѡли), grêh (грѣхъ грѣхѡ), kríž (крижъ крижѡ), pōt (пѡтъ, пѡти), kováč, kováča (ковѡчь, ковѡчѡ), gospodar, árja (гѡспѡдѡръ, рѡ), brodník, íka (брѡдникѡ, кѡ) itd. V ne-

omenim tu, da je potegnjeni naglas oni, pri katerem se drugi del kakega glasnika močnejše izgovori nego prvi, n. pr. vrána = vraána, bréza = breéza; potisnjen pa je naglas, ako se začetek poudarjenega glasnika prav krepko izgovori, potem pa glas pojemlje, n. pr.: brég = brèeg, glâs = glâas. Jako lepo se vidi to pri ruskem „polnoglasju“: борѡна, берѡза na jedni strani in na drugi: бѡрегъ in рѡлость.

¹⁾ Kdor se hoče o tem sam prepričati, naj izkuša po domače izgovoriti te besede: lēča, pēljem, debēla, pa: žēna, plētem, pēta, za *e* in za *o*: dōta, nōsim, mōker, pa: gōra, hōdiš, mōkra. Vsakdo najde nekako razliko med *ę* in *ó* (ozko) in *ę* in *ō* (široko).

katerih primerih je ohranila tudi slovenščina prvotni naglas na končnici, kakor ruščina v obče, zlasti ako stoji v prejšnjem zlogu polglasnik, n. pr.: deskā (дѡскѡ), stezā (стѡзѡ), stēblō (стѡбѡлѡ), solzā (слѡзѡ), vrstā (верѡтѡ), suknō (сѡкнѡ), ščenē (щѡни), menē (мѡнѡ), mojegā (мѡегѡ) itd., dēž: dēžja (дѡждѡ: дѡждѡ), kupec: kupcā (купѡцъ: купѡцѡ), hrbēt: hrbtā (хрѡбѡтъ, ѡтѡ) itd.

Ako pa je bil naglas prvotno potisnjen, ohranil je v slovenščini svojo kakovost, v ruskem pa je ostal na svojem mestu, n. pr.: glād (гѡлѡдъ), lās (лѡлѡсъ), drāg (дѡрогѡ), brēg (бѡрегѡ) itd.

Tudi pri tem naglasu imamo v slovenščini neko jako zanimivo prikazen, ki nam lahko mnogokrat pomore zadeti pravi ruski naglas. Pri prvotno potegnjenem naglašanih večzložnih besedah smo opazili v slovenščini načelo, da ne ljubi naglasa na zadnjem zlogu, nego ga poteza za jeden zlog proti začetku, n. pr.: nōga (ногѡ), mlēko (млѡкѡ). Pri potisnjenem naglasu se pa godi ravno narobe, da se pomakne namreč naglas za jeden zlog od začetka besede proti koncu, n. pr.: rusko golōvā, slovensko gláva, ali v ak. sgl. in nom. pl. potegne ruščina naglas nazaj: gōlovu, gōlovy, slovenščina ga pomakne pa naprej: glavō, glavē; gorá = gōra, gōru, gōry = gorō, gorē, ruká = rōka, rýku, rýky = rokō, rokē itd. Tako tudi neutra: mesō = мяѡ, morjē = мѡре, zlatō = зѡлото, drevō = дѡрево, sercē = сѡрдѡце, slovō = слѡво itd., potem tudi mnogo drugih besedij: golōb = гѡлѡбѡ, plevēl = плѡвѡль, stremēn = стрѡмя, čeljūst = чѡлюсть, pomōč = пѡмѡчь, črēz = чѡрезъ, hudō = хѡдо, slānō = слѡно itd. Tudi ako stopi kak predlog pred samostalnik, odgovarjata si večkrat ruski in slovenski naglas na isti način: iz dōma = изѡ дома, za rōko = за рѡку itd., ker se predlog smatra za del dotične besede.

To bi bila v kratkem temeljna pravila, kako je mogoče iz sedanjega slovenskega naglaševanja sklepati za ruski naglas. Samo ob sebi se razume, da se dobé tudi tu izjeme, bodisi, da je slovenščina nekatere oblike prikrojila si po svoje, bodisi, da je šla ruščina druga pota. Naloga natančneje slovnice bi bila, take izjeme ostreje določiti. Prepričan sem, da bi se na ta način dala oba naglasa spraviti v lepo sorazmerje, in da bi vsaj teoretično ne bilo težko iz jednega pogajati drugega. Toda Slovenci v obče sploh niti ne vemo ne, kolike koristi nam je lahko ravno naglas in različna kakovost nekaterih vokalov pri učenju sorodnih jezikov. Zakaj ne samo za ruščino, nego tudi za hrvaščino se dobi istotako krasno naglasno razmerje. Pri češčini, kjer je naglas stalen (na prvem zlogu) pa nam slovensko naglaševanje pomaga določevati dolžine in kratkoče, ki delajo ravno tolike težave, kakor drugod naglas.

Jos. Komljanec.